

## **ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ**

*У статті розкрито сутність виробництва органічної продукції, досліджено його стан та особливості в Україні. Розглянуто динаміку показників розвитку органічного виробництва в Україні. Наведено переваги впровадження органічного виробництва на сільськогосподарських підприємствах.*

**Ключові слова:** органічна продукція; виробництво органічної продукції; правила виробництва органічної продукції; переваги органічного виробництва; перелік органічних продуктів.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Завдяки розвитку органічного виробництва можна досягти підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. На відміну від інших методів ведення аграрного виробництва, органічне виробництво засновано на використанні ресурсощадливих технологій, мінімізації механічної обробки ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів. Використання матеріалів і технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких і збалансованих агроєкосистем є головним принципом для органічного сільського господарства.

Органічне виробництво дозволяє реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної і природно-ресурсної збалансованості і має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням з приводу виробництва органічної продукції присвячено праці багатьох вчених і науковців. Серед них варто відмітити наступних: В. І. Артиш, Н. А. Берлач, Н. В. Бородачева, В. І. Вовк, В. В. Гармашова, Л. В. Дайнеко, Т. О. Дудар, Т. О. Зайчук, М. І. Кобця, Л. О. Мармуль, І. Г. Ткачука та інших.

**Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми.** Незважаючи на велику кількість опублікованих праць з органічного виробництва, невирішеними залишається ряд проблем щодо особливостей органічного виробництва в сільськогосподарських підприємствах.

**Постановка завдання.** Метою даної статті є дослідження стану органічного виробництва на сільськогосподарських підприємствах України, визначення основних проблем, що стримують розвиток органічного ринку в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва. Органічна сировина для виготовлення органічних продуктів харчування надходить із перевірених джерел: у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури, протягом 3 років заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження. Тільки по закінченню цього, так званого, перехідного періоду продукція отримує статус органічної. Далі органічна сировина надходить до переробних підприємств, де переробляється окремо від традиційної сировини з метою уникнення змішування. Головне – кожен етап виробництва знаходиться під суворим контролем органу сертифікації, який засвідчує дотримання вимог та стандартів органічного виробництва шляхом видачі відповідного сертифікату [6].

В. Вовк зазначив, що «органічне сільське господарство за своєю суттю є багатофункціональною агроєкологічною моделлю виробництва і базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агро-єкосистем. З метою підвищення продуктивності виробництва та якості продукції максимально використовуються біологічні чинники підвищення природної родючості ґрунтів, агроєкологічні методи боротьби зі шкідниками і хворобами, а також переваги біорізноманіття, зокрема місцевих та унікальних видів, сортів, порід. У ширшому контексті органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції

«сталого (екологічно і соціально збалансованого) розвитку», що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Воно дозволяє в перспективі узгодити і гармонізувати економічні, екологічні та соціальні цілі в галузі сільського господарства» [2].

Слід звернути увагу, що В. Артиш, встановлюючи сутність органічного сільського господарства, розглядає його з позиції системного підходу. Він зазначає, що екологічно чисту (органічну) продукцію можна розпізнати за такими критеріями: продукція виготовлена з нешкідливих матеріалів, не містить у собі речовин, які негативно впливають на здоров'я людини; при виготовленні продукції застосовуються технології з мінімальним негативним впливом на навколишнє природне середовище; виробники й постачальники несуть повну відповідальність за безпеку використання продукції не лише у сфері споживання, але й щодо впливу на довкілля; пакувальні матеріали для продукції є нешкідливими, їх можна повторно переробляти, використовувати та безпечно утилізувати [1, с. 243].

Російський вчений Р. Кантемиров звертає увагу на органічне сільське господарство, котре представляє собою сертифіковані відповідною організацією способи (методи) ведення сільськогосподарського виробництва, при яких не використовуються генетично модифіковані організми, синтетичні хімічні добрива й засоби захисту, а всі процеси виробництва забезпечують замкнутий цикл, при якому досягається природо-і ресурсозберігаючий ефект [4, с. 9].

В Україні з 10 січня 2014 року набрав чинності Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який було прийнято 3 вересня 2013 року. Цей Закон визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні. Відповідно до Закону, виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [8].

Фізичні або юридичні особи, яким надано право на виробництво органічної продукції (сировини), зобов'язані дотримуватися таких загальних правил виробництва органічної продукції або сировини:

1) дотримуватися вимог Закону і правил виробництва та обігу органічної продукції та сировини або дикорослих рослин, використовувати лише методи виробництва органічної продукції або сировини;

2) забезпечувати відокремлення виробництва органічної продукції (сировини) від виробництва неорганічної продукції (сировини), продукції перехідного періоду;

3) використовувати технології виробництва, які запобігають забрудненню або мінімізують будь-яке збільшення забруднення навколишнього природного середовища;

4) враховувати місцевий та регіональний екологічний стан територій під час вибору продукції для виробництва;

5) мінімізувати використання невідновлюваних ресурсів та зовнішніх ресурсів;

6) забезпечувати збереження та відтворення родючості ґрунтів [8].

Перелік українських сертифікованих органічних продуктів: зернові культури (пшениця, жито, тритикале, ячмінь, овес, просо, гречка, кукурудза тощо); бобові культури (горох, соя, люпин, вика, квасоля, боби тощо); олійні культури (соняшник, ріпак, гірчиця, льон); овочі (картопля, морква, буряк, капуста, спаржа, огірки, помідори, кабачки, цибуля, ревінь, перець); зеленні (петрушка, кріп, салати); кавуни, дині, гарбузи; фрукти (сливи, яблука, груші, абрикоси, вишня) – свіжі, сушені, морожені; ягоди (малина, ожина, суниця, полуниця, чорниця, брусниця, журавлина, калина, кизил, чорноплідна горобина (аронія), бузина) – свіжі, сушені, морожені; виноград; ефіро-олійні культури (лаванда, шавлія, троянда, розмарин, коріандр); молоко, кефір, сметана, м'який сир (творог), вершки, масло; м'ясо; яйця; гриби, горіхи, мед; перероблена продукція: хлібобулочні вироби, крупи, борошно, джеми, сиропи, соки, соуси, рослинні олії, консервовані овочі, тощо.

В Україну імпортуються органічні продукти переважно з країн ЄС. Імпортовані продукти реалізуються в мережах магазинів Delight, Goodwine, Сільо (Fozzy Group), Натур Бутік, Органік Ера, Паресо, НІРР, Glossary Organic Products, та інші.

Поряд з імпортованими органічними продуктами на полицях магазинів можна знайти українські органічні продукти від таких виробників: ТОВ «Фабрика бакалійних продуктів», ТМ «Жменька» (органічні крупи, борошно, цукор), ТОВ «Органік Оригінал», ТМ «Екород» (органічні крупи, борошно, кавуни, дині, олія соняшникова, мед), ТМ «ЕтноПродукт» (органічне молоко, кефір, сметана, м'ясо, мед), «Пан Еко» (органічні джеми, сиропи, соки, сухофрукти, м'ясні продукти зі свинини), ТОВ «Велс Органік» (органічні овочі), ТМ «Царський садовник» (органічні овочі), ТМ «Хлібіо» (хлібобулочні вироби), ТОВ «Продовольча компанія «Екопродукт» (органічні чаї ТМ «Карпатський чай»), ТОВ «Екохліб-плюс» (органічний хліб), «Галка» (органічна кава) тощо.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад чотириста тисяч гектарів, а наша

держава займає почесне двадцяте місце світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 1 %. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур [6].

Крім того, в нашій державі сертифіковано 530 тис. га дикоросів (станом на 31.12.2015).

В останні роки спостерігається тенденція активно наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи,

борошно, молочні та м'ясні продукти, соки, сиропи, повидло, мед, олія, чаї, лікарські трави.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо в 2002 році в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то в 2015 році нараховувалось вже 210 сертифікованих органічних господарств (рис. 1).

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі [7].

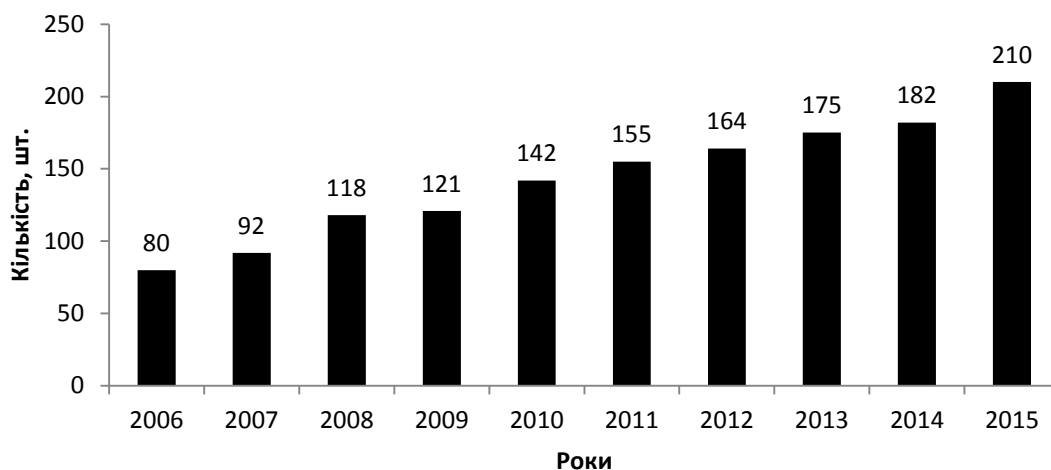


Рис. 1. Кількість органічних господарств в Україні

Джерело: побудовано автором за даними Федерації органічного руху України [6].

Кількість органічних господарств в Україні з кожним роком збільшується. Так, у 2015 році порівняно з 2014, їх кількість зросла на 28, що є позитивним явищем.

Загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель у 2015 році склала 410 550 га (рис. 2).

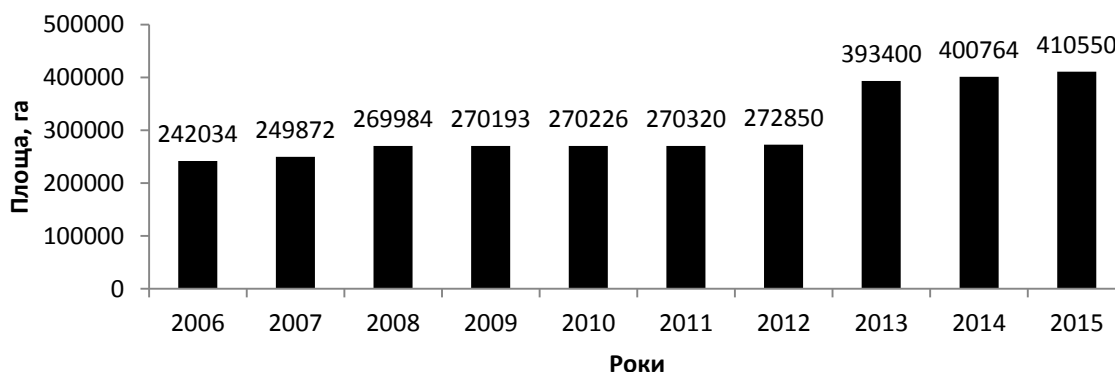


Рис. 2. Загальна площа органічних с.-г. угідь в Україні

Джерело: побудовано автором за даними Федерації органічного руху України [6].

Зі збільшенням кількості органічних господарств відповідно зростає і площа органічних сільськогосподарських земель. Значне збільшення площі земель спостерігалось у 2013 році, порівняно з 2012 роком цей показник зріс на 120 550 га.

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши: у 2006 році – 400 тис. євро, у 2007 році – 500 тис. євро, у 2008 – 600 тис.

євро, у 2009 – 1,2 млн євро, у 2010 – 2,4 млн євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн євро, у 2012 році – до 7,9 млн євро, у 2013 р. – до 12,2 млн євро, у 2014 р. – до 14,5 млн євро., а у 2015 р. – до 17 млн євро.

При виробництві органічної продукції або сировини використовуються методи, які:

- виключають використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів захисту рослин та покращення ґрунту, добрив, насіння, вегетативного походження садивного матеріалу, мікроорганізмів і тварин;

- виключають використання хімічно синтезованих речовин, консервантів, синтезованих (штучних) барвників, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку, стимуляторів росту;

- виключають використання іонізуючого випромінювання для обробки органічної сировини або кормів, що використовуються у виробництві органічної продукції;

- виключають гідропонне виробництво;

- використовують живі організми та методи механічного виробництва;

- здійснюють живлення рослин в основному через екосистему ґрунту;

- засновані на оцінці ризику та використовують превентивні заходи [5].

Органічне виробництво має цілу низку економічних, екологічних та соціальних переваг, а також цей метод завдяки виробництву та споживанню власне органічних харчових продуктів позитивно впливає на здоров'я населення.

Екологічні переваги органічного виробництва полягають у тому, що воно:

- зберігає довкілля в процесі виробництва;

- сприяє збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах;

- сприяє збереженню та відтворенню родючості ґрунтів;

- оберігає від забруднення водні джерела.

Економічні переваги органічного виробництва полягають у тому, що за умов належного впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур та розведення худоби згідно із принципами та вимогами органічного виробництва, при подальшому розвитку внутрішнього ринку в Україні в середньостроковій перспективі зростатиме прибутковість виробництва органічної продукції та її конкурентноздатність.

Соціальні переваги органічного виробництва:

- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;

- нові перспективи для малих та середніх фермерських господарств;

- збільшення життєздатності сільських громад тощо [3].

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Виробництво органічної продукції є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства. Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку.

У нашій країні існують проблеми, що стримують розвиток органічного виробництва, а саме: недостатньо досконала нормативно-правова база, низький рівень фінансової підтримки держави, недостатня поінформованість споживачів і виробників щодо органічної продукції, відсутність розроблених та затверджених правил та стандартів.

Однак, органічне виробництво, а саме органічне землеробство, є дуже перспективною сферою через наявність в Україні родючих чорноземних ґрунтів. Розвиток органічного сільського господарства буде сприяти покращенню економічного, соціального та екологічного стану в Україні, комплексному розвитку сільської місцевості та поліпшенню здоров'я населення.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Артиш В. І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України / В. І. Артиш // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2006. – № 102. – С. 242–247.
2. Вовк В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lol.org.ua/ukr/vegetables/showart.php?id=15634>. – Назва з екрану.
3. Галяс А. В. Органічне агровиробництво : нові ринкові можливості та виклики для виробників зерна в Україні : Аналітичний документ в рамках Проекту «Якість зерна та система кредитування сільського господарства в Україні – фаза II» / А. В. Галяс, М. В. Капштик, Ю. Бакун. – К., 2008. – 71 с.
4. Кантемиров Р. Ф. Организационно-экономические аспекты производства экологической сельскохозяйственной продукции в мире : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.14 / Р. Ф. Кантемиров. – М., 2007. – 19 с.
5. Коваленко Т. О. Виробництво органічної сільгосппродукції та сировини / Т. О. Коваленко // Газета «Агробізнес сьогодні». – Київ, 2016. – № 20(339).
6. Органік в Україні [Електронний ресурс] / Федерація органічного руху України. – Режим доступу : <http://organic.com.ua/>. – Назва з екрану.
7. Органічне виробництво: має шанс подолати голод і глобальне потепління. [Електронний ресурс] / Український органік журнал «Organic UA». – Режим доступу : <http://organic.ua>. – Назва з екрану.
8. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 03.09.2013 р. № 425-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>. – Назва з екрану.

**Т. И. Лункина,**

**И. М. Власюк,**

Николаевский национальный аграрный университет,  
г. Николаев, Украина

## ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЧЕСКОГО ПРОИЗВОДСТВА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ В УКРАИНЕ

*В статье раскрыта сущность производства органической продукции, исследованы его состояние и особенности в Украине. Рассмотрена динамика показателей развития органического производства в Украине. Приведены преимущества внедрения органического производства на сельскохозяйственных предприятиях.*

**Ключевые слова:** органическая продукция; производство органической продукции; правила производства органической продукции; преимущества органического производства; перечень органических продуктов.

**T. I. Lunkina,**

**I. M. Vlasyuk,**

Mykolayiv State Agrarian University,  
Mykolayiv, Ukraine

## FEATURES OF ORGANIC PRODUCTION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

*The article reveals the essence of the concept of «organic products». Scientists studied different approaches to the definition of «organic agriculture». Considered the Law of Ukraine «On the production and turnover of organic agricultural products and raw materials», which sets out the legal and economic framework for the production and circulation of organic agricultural products and raw materials and is aimed at ensuring the proper functioning of the market for organic products and raw materials, as well as to guarantee consumer confidence in products and raw materials labeled as organic. With this law the essence of organic products and rules of organic production or raw materials to be followed natural or legal persons who are entitled to organic production.*

*In the article the certified organic products in Ukraine and stated Ukrainian producers of such products. In recent years the domestic market active, organic products by setting up their own recycling organic material. Ukraine, with great potential for the production of organic farming, export, consumption in the domestic market has made some progress on the development of its own organic production. Thus, the analysis of dynamics of development of organic production in Ukraine, including: the number of organic farms in Ukraine and the total area of organic farmland in Ukraine. Ukraine ranks first in the Eastern European region on certified organic arable land area, specializing mainly in the production of cereals, legumes and oilseeds.*

*These methods are used in the production of organic products or raw materials. An array of economic, environmental and social benefits of the introduction of organic production on farms.*

**Key words:** organic products; organic production; organic production rules; the benefits of organic production; list of organic products.

**Рецензенты:** *Євчук Л. А., д. е. н., професор;*  
*Кузьменко О. Б., д. е. н., професор.*